

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2024.32.02>
УДК 378.091.313:780.616.432

Згурська Н. М.¹

Особливості формування інтегративного мислення студентів вищих мистецьких закладів у межах фортепіанного виконавства

У статті розкриваються особливості формування інтегративного мислення майбутніх педагогів, що ґрунтуються на цілісності усіх процесів та явищ, комплексній взаємодії мистецьких дисциплін, системності й послідовності фортепіанного навчання. Гармонійний розвиток особистості, пізнавальна й творча діяльність складають важливий аспект формування визначеного феномена. Особливостями формування інтегративного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва у класі фортепіано є цілісність інтеграційних складових навчання, орієнтування на неповторність особистості виконавця, наявність спільних цілей, завдань та методів навчання, цілісність системи музично-виконавської підготовки на основі єдності змісту виконавських та теоретичних дисциплін, використання різних видів музичної діяльності в їх комплексній взаємодії, застосування інноваційних форм та засобів навчання. Формування інтегративного мислення є процесом поєднання усіх його видів та мисленевих операцій. У межах даного процесу здійснюється синтез та взаєпроникнення світоглядних позицій, спеціальних знань та умінь, творчої активності, рефлексії тощо.

Ключові слова: інтегративне мислення, цілісність інтеграційного навчання, взаємопоєднання професійного та естетичного, музично-виконавська діяльність, фортепіанне виконавство.

Сучасну епоху неможливо уявити поза інтеграційних процесів, які пронизують усі сфери життя та забезпечують цілісність світовідчуття, гармонію душі. З розвитком цивілізації ускладнюються інтеграційні явища в науці, культурі і суспільстві, що супроводжується виникненням нових знань й технологій. У зв'язку з новітніми тенденціями стає важливим формування інтегративного мислення особистості, що уможливорює охоплення цілісної картини світу, пізнання альтернативних світоглядних моделей. Тому вивчення особливостей формування інтегративного мислення набуває домінуючого значення й забезпечує високий рівень розвитку усіх професійних якостей у комплексному поєднанні з світом краси й досконалості. Особистісний зміст інтегративного мислення дозволяє ефективно здійснювати гармонійний, професійний розвиток майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі поєднання мистецьких дисциплін.

Мета статті – розкрити особливості формування інтегративного мислення майбутніх педагогів-музикантів, визначити основні механізми даного процесу, представити інтегративну цілісність й взаємопроникнення педагогічного впливу як основну передумову успішності фортепіанного навчання,

Методологія дослідження. Основою для вивчення особливостей формування інтегративного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва стали положення щодо діалектичної єдності усіх процесів та явищ, цілісності сприйняття оточуючої дійсності, гармонійного розвитку особистості, пізнавальної та творчої діяльності мислення. Важливими позиціями для розвитку інтегративного мислення виступають думки відомих вчених (Дж. Брунер, Г. Дуглас, В. Ілленко, Р. Мартін, Е. Морен, В. Моляко, В. Моргун, Ж. Піаже, М. Салігман) стосовно забезпечення стабільності та інтегрованості, позитивності, комплексності, етапності та послідовності усіх процесів, у тому числі й навчання. Для ефективного розвитку

¹ Згурська Наталія Миколаївна, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, <https://orcid.org/0000-0001-5273-4178>

інтегративного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва ми спиралися на досягнення світової, у тому числі й української музичної педагогіки.

Аналіз основних досліджень й публікацій. Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема формування інтегративного мислення є досить новою й актуальною; вона складає основу цілісного світосприйняття і гармонійного розвитку особистості. Завдяки інтегративному мисленню можливе різнопланове бачення світових процесів і розкриття проблемних ситуацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці завжди надавали значної уваги дослідженню проблем розвитку мислення як творчого процесу, що базується на активізації креативних елементів. Такої думки дотримуються філософи – В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень. Теоретичним і методологічним засадам розвитку мисленневих процесів у межах професійної підготовки майбутніх учителів у вищій школі присвячені роботи В. Бондаря, М. Євтуха, О. Савченко. Формування мислення й важливих професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва були предметом уваги А. Козир, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової.

В останній час зросла кількість теоретичних і методичних праць, присвячених розкриттю основ інтеграції мистецьких знань, моделюванню інтегративних уроків музики (О. Лобова, Л. Масол, О. Рудницька, О. Соколова, О. Хижна, Л. Хлебнікова, О. Щолокова та ін.). Однак, саме проблема розвитку інтегративного мислення майбутнього педагога-музиканта у науковій літературі висвітлена недостатньо. При цьому досить широко розроблюються питання формування творчого мислення, ефективний розвиток якого відбувається у процесі креативної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Формування інтегративного мислення є процесом поєднання усіх його видів та мисленневих операцій. У межах даного процесу здійснюється синтез та взаєпроникнення світоглядних позицій, спеціальних знань та умінь, творчої активності, рефлексії тощо. Важливими позиціями для розвитку інтегративного мислення стали положення Дж. Брунера, В. Моляко, Ж. Піаже, що наполягали на унікальності, й, разом з тим, інтегрованості психічних процесів, набуваючи цілеспрямованості та системності у навчанні.

Дослідження особливостей формування інтегративного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва базується також на методологічних засадах світової, у тому числі й української музичної педагогіки, яка є складовою загальної педагогіки та ґрунтується на її основі. У своєму розвитку музична педагогіка пройшла складний шлях від простого наслідування до творчо-орієнтованих технологій навчання. Поняття „музична педагогіка” має глибокі коріння й розроблялося у зарубіжній та вітчизняній педагогічній науці. Так, відомий український вчений О. Ростовський вважає, що сучасна музична педагогіка базується на традиціях, котрі передаються від покоління до покоління. Свою позицію він пояснює наступністю процесів навчання і виховання. Автор наголошує, що розв’язання багатьох суттєвих сучасних музично-освітніх проблем безпосередньо пов’язані з вивченням історії музичної педагогіки [5].

З погляду О. Рудницької важливими та пріоритетними напрямками у розвитку музичної педагогіки виступає формування нового педагогічного мислення, ключовими елементами якого вважається гуманізм, розвиток особистості у гармонії зі світовою культурою, урахування національних історичних традицій, ствердження принципів інноваційної діяльності тощо [6]. Вітчизняна дослідниця

О. Олексюк вбачає у музичній педагогіці великий духовний потенціал, розкриває її специфіку та підкреслює творчий характер [3].

До складу музичної педагогіки, звичайно, входить й фортепіанна педагогіка, яку досить вдало В. Шульгіна розглядає як музично-педагогічну систему, оскільки для неї характерні єдність цілей, змісту, принципів, засобів, методів і організаційних форм. Ця система включає: історико-теоретичні та естетико-оцінювальні музичні знання стосовно національних пріоритетів, світовий музичний репертуар, систему навичок та вмінь сольного й ансамблевого музикування, аналіз і естетична оцінка музичних творів, досвід творчої діяльності, яка включає інтерпретацію музичних творів та фольклорну творчу гру, досвід естетичного ставлення до мистецтва [7, с.50-57].

Ідеї та принципи фортепіанної педагогіки виявляються у відповідному навчанні, що ґрунтується на засадах загальнолюдських та національних мистецьких цінностей, послідовності та системності знань, їх значущості для особистості. Дані положення є актуальним й для професійного навчання майбутніх вчителів музичного мистецтва. Організація їх музично-виконавської підготовки орієнтується на такі позиції :

- відродження комплексності професійного музичного навчання;
- забезпечення спрямованості виконавської діяльності на вироблення ціннісних орієнтацій, креативності самостійності;
- створення умов для активізації мисленнєвих процесів, їх інтеграції та взаємозв'язку.

У заданому руслі важливим методологічним напрямом забезпечення формування інтегративного мислення майбутніх педагогів у процесі фортепіанного навчання слід назвати виконавську діяльність. За своїми ознаками названа діяльність визначається творчою, характерною особливістю якої є побудова й реалізація інтерпретаторської концепції [1]. Механізм її виникнення базується на основі діяльності мислення, уяви, фантазії інтонаційно-слухових компонентів, які, об'єднуючись у єдиний комплекс, забезпечують оригінальність інтерпретації та її успішну реалізацію у виконанні.

Вважаємо, що особливості формування інтегративного мислення студентів криються у специфіці самої виконавської діяльності. Так, її основна риса – це синтетичність, процесуальність, активність, творчий характер, спрямованість на високий результат, вдосконалення виконавської майстерності, особистісний розвиток.

Музично-виконавську діяльність можна розглядати як вторинний творчий процес створення й оригінального відтворення авторської композиції за допомогою виконавської майстерності. Музикант-виконавець презентує нотний запис образу музичного твору та втілює його у конкретному звучанні. Головним у процесі виконання є нотний текст, що виступає знаковою системою. Його розшифровка відбувається на рівні розкодування й тлумачення авторського задуму [2]. Основним завданням під час виконання музичного твору вважається його інтерпретація та повноцінна передача художнього змісту у публічному виконанні.

Слід зазначити, що для майбутніх учителів музичного мистецтва виконавська діяльність не обмежується саме одним відтворенням художніх творів. Фахівці високого рівня мають вести й виконавсько-педагогічну діяльність, яка відрізняється специфічними рисами. Маючи спільну основу виконавська діяльність вчителя музичного мистецтва, на думку Г. Падалки, багатогранна, але основним у ній є стимулювання учнів до творчого

самовираження в художній діяльності [4, с. 50]. Продовжуючи таку думку, можемо визначити специфіку виконавсько-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва. Передусім, окрім побудови оригінальної трактовки твору, педагог має донести її до спеціального маленького слухача. Як відомо, внаслідок вікових особливостей музичного сприйняття (дифузність, образність, підвищена емоційність), дитині не легко зрозуміти внутрішній зміст музики. Зважаючи на це, викладач має добирати спеціальні прийоми, які підкреслюють суттєві інтонації, важливі моменти. У виконавській діяльності вчителя музичного мистецтва педагогічна спрямованість виявляється в умінні художньо – змістовно інтерпретувати твір, фрагментарно його відтворювати, загострювати важливі в інтонаційному плані моменти [4].

Важливою характеристикою виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва є наявність двох видів інтерпретації, музичної та вербальної. Мовне пояснення властиве будь-якій оцінці музики, а вербальний аналіз художнього образу дозволяє повноцінне сприйняття музики. Володіння словесними навичками є важливим аспектом виконавської діяльності вчителя музики.

Спрямованість на ціннісні орієнтири виконавської діяльності майбутніх педагогів-музикантів належить також до особливостей виконавсько-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Такий вид діяльності пов'язаний з ціннісним аспектом творів мистецтва, його досконалим виконанням [8].

Сам творчий процес становлення інтерпретації та її актуалізації у виконанні відбувається через подолання певних утруднень. Це дозволяє вчителю музичного мистецтва, усвідомлюючи позитивні моменти і недоліки, покращувати професійну майстерність, здійснювати саморозвиток самовдосконалення, формувати музичну культуру й звичайно мислення. Звідси стає зрозумілим, що систематичне залучення студентів виконавських класів до творчої роботи над музичними творами є важливою формою діяльності у класі фортепіано.

Якщо розглядати сучасне спеціальне навчання піаністів, то слід підкреслити, що воно базується на багатих традиціях, які були започатковані видатними музикантами попередніх епох: Ф. Бузоні, Г. Бюлов, Й. Гофман, А. Корто, М. Лонг, Ф. Ліст, К. Мартінсен, Р. Шуман. Їх основними педагогічними позиціями було підкреслення інтегративних функцій мислення, слухової сфери, виявлення емоційного ставлення до виконання, його образна й художня змістовність. Наголосимо, що саме у процесі навчання гри на фортепіано створюються оптимальні умови для формування досліджуваного феномену. Цьому сприяють специфіка художніх та технічних завдань, особливості звуку вилучення на фортепіано, відносна технічна доступність інструменту. Універсальний характер фортепіано, його спеціальне звучання дозволяє здійснювати тембровий пошук, розкривати художній образ на основі інтонаційного відчуття, що сприяє розширенню індивідуального досвіду виконавця, дозволяє опрацювати велику кількість музичного матеріалу різних стилістичних напрямків.

Осмилення логіки побудови, організації звукових структур під час вивчення творів музичного мистецтва можливо завдяки логічних мисленнєвих операцій. Це виявлення у роботі над формою та жанром, визначенні стилістичних особливостей. Емоційна реакція на інтонацію забезпечує реалізацію художнього образу, вибір відповідного звучання. Спеціальне фортепіанне «туше» розвиває складні тактильні відчуття, рефлексію слуховий самоконтроль.

Якісно нову ступінь мислення складає його інтегративний творчий характер. Інтелектуальні процеси на цьому рівні відрізняються поєднанням із знаннями та уміннями, переходом від репродуктивних дій до продуктивних. У фортепіанному класі таке явище виражається у художньо-змістовному виконанні, наповненому яскравими образно-звуковими знахідками, технічною майстерністю.

Необхідно також відзначити, що інтегративне мислення завжди оперує різними видами мисленнєвих операцій, але спираються на образи, які наповнені емоційним змістом. Тому розвиток досліджуваного феномену у фортепіанному класі має поєднувати логіку побудови та специфіку образного змісту твору, розкриття емоційного настрою, розвиток емпатійних процесів.

Індивідуальне виконання музики активізує усі механізми мислення, вдосконалює артистичні якості, технічну майстерність, забезпечує слуховий самоконтроль. Публічна виконавська діяльність є результатом кропіткої роботи над музичним твором. При цьому на передній план виступають знов таки, інтегративні процеси на основі виконавських здібностей: артистизм, виконавська воля та витривалість, стійкість до екстремальних умов, специфічні техніко-психомоторні здатності.

Відповідно до мети – розвитку інтегративного мислення, виконавська діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва спрямовується на такі завдання:

- аналізувати та інтерпретувати музичні твори;
- встановлювати асоціативні, міжпредметні зв'язки і зв'язки між видами мистецтва;
- розвивати в учнів загальні, музичні та виконавські здібності;
- виховувати в студентів ціннісне ставлення до виконавського мистецтва.

Таким чином, дослідження специфіки виконавського мистецтва, виконавсько-педагогічної діяльності, фортепіанного виконавства стали підґрунтям для визначення особливостей формування інтегративного мислення майбутніх магістрів музичного мистецтва.

Головним моментом у формуванні визначеного феномена є забезпечення цілісності інтеграційних складових. У педагогічному процесі інтеграція постає необхідним моментом оволодіння новими способами мислення на основі спільності педагогічних завдань. Враховуючи те, що мислення розвивається від простих форм до більш складних, важливою особливістю формування інтегративного мислення можна назвати послідовність у навчанні. Це передбачає викладення матеріалу у системній організації й характеризується етапністю з поступовим ускладненням навчальних завдань.

Разом з тим, феноменологічний характер мислення передбачає його оригінальність та унікальність. Тому характерною особливістю формування інтегративного мислення стає посилення творчої активності, усвідомлення значущості власного «Я» є наявність спільних цілей навчання, методів, використання аналогічних понять та термінів. Забезпечення логіки засвоєння навчальної інформації можна також віднести до особливостей формування інтегративного мислення студентів.

Ефективність формування інтегративного мислення студентів залежить не тільки від якості викладення кожного окремого предмета, а й від взаємозв'язку їх змісту, оптимального врахування навчально-виховних завдань, адекватної побудови музичного матеріалу. Особливого значення набуває єдність спеціальних та

теоретичних дисциплін, що дозволяє спрямовувати процес навчання на розширення професійного досвіду, розвиває здатність узагальнювати музичні закономірності.

Перспективною нам вдається організація інтегративного мислення майбутніх педагогів, яка спрямована на цілісність системи музично-виконавської підготовки на основі єдності змісту виконавських та теоретичних дисциплін.

Використання різних видів музичної діяльності у їх комплексній взаємодії стає важливою особливістю формування інтегративного мислення майбутніх вчителів музичного мистецтва. Безсумнівно, закономірності музики доцільно пізнавати специфічними засобами різних видів діяльності, які створюють цілість взаємодіючих частин, спрямованих на вирішення поставленого завдання. Комплексне використання різних видів музичної діяльності позитивно впливає на зміну мотивів та потреб особистості, значно збагачує мисленнєві процеси, пробуджує духовні сили. Залучення студентів до участі у різних видах музичної діяльності у виконавському класі також дозволяє переключати увагу, підтримувати інтерес до навчання, зменшує розумові перевтомлення.

Цілісна взаємодія сприйняття кращих зразків музичного мистецтва, оцінювання їх змістовної функції та аналізу побудови, розучування та опрацювання музичних творів. залучення до музикування та імпровізації відбувається як динамічний процес переходу знань й умінь у особистісні надбання. Опора на рефлексивні моменти виконання та осмислення власних недоліків, сприяє посиленню критичної діяльності мислення, забезпечує поєднання контролюючої сфери у вигляді слухової регуляції виконання з особистісними орієнтирами.

Враховуючи вище викладене підкреслимо, що досягнення внутрішньої цілісності розумових процесів залежить від забезпечення активної та цілеспрямованої участі студентів у різних видах виконавської діяльності за умов посилення їх комплексної взаємодії. З огляду на це формування інтегративного мислення потребує цілісної взаємодії навчальних дисциплін, що базуються на художніх традиціях світової та вітчизняної музичної педагогіки, включають інноваційні форми та засоби навчання. До них слід віднести й дистанційне навчання, оскільки надає можливість здійснювати навчальну виконавську діяльність незалежно від місцезнаходження. У фортепіанному класі інновації можуть розумітися й як використання нових методів роботи над нотним текстом, новітніх методик опрацювання змістових та звукових елементів.

Висновки. Таким чином, особливості формування інтегративного мислення студентів-піаністів криються у специфіці самої виконавської діяльності Її основна риса – це синтетичність, процесуальність, активність, творчий характер, спрямованість на високий результат (удосконалення виконавської майстерності, особистісний розвиток). Процес формування інтегративного мислення майбутніх педагогів-музикантів засобами фортепіанного виконавства має особливий характер, що виявляється у комплексному поєднанні виконавських й теоретичних дисциплін з опорою на особистісні характеристики та естетичне сприйняття світу.

Література:

1. Мозгалева Н.Г. (2013) Теорія та методика інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики : автореф. дис...д-ра пед. наук : спеціальність 13.00.02, К., 43 с.
2. Москаленко В. Г. (2001) Музичний твір як текст / Текст музичного твору: практика і теорія Київське музикознавство: зб. статей. К., Вип. 7. С. 3–7.
3. Олексюк О. Музична педагогіка: Навчальний посібник (2006), К.: КНУКМ, 188с.

4. Падалка Г.М. (2008) Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін), К., Освіта України, 274 с.
5. Ростовський О. Я. (2001) Професійна підготовка майбутніх учителів музики: проблеми і перспективи / Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка, № 2, С. 15–22.
6. Рудницька О. П. та ін. // Мистецька освіта в Україні: теорія і практика (2010); Суми: СумДПУ ім. А. Макаренка, 2010. – 255 с.
7. Шульгіна В.Д. Українська музична педагогіка, підручник/ В.Д Шульгіна. – К.:ДАККМ, 2005 -272с.
8. Щолокова О.П (1996) Художньо-педагогічна інтерпретація як компонент професійної підготовки майбутнього вчителя/ Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя. Монографія. К.: ВІПОЛ, 1996, С.62-76.

ZGHURSKA Nataliia

Features of forming integrative students' thinking in higher art institutions in the area of piano performance.

The features of forming integrative students' thinking based on the integrity of all processes and phenomena, and the complex interaction of the artistic discipline system and the sequence of piano training in higher art institutions, are revealed. The harmonious development of personality, cognitive and creative activity constitutes an important aspect. The author believes that integrative thinking always operates with various types of mental operations but relies on images that are filled with emotional content. Therefore, the development of the researched phenomenon in the piano class should combine the logic of construction and the specificity of the figurative content of the work, the disclosure of the emotional mood, and the strengthening of empathic processes. Worthy of attention is the provision that musical performance, in particular, the piano, activates the integrative mechanisms of thinking, improves artistic qualities, technical skill, and provides effective auditory self-control. It is also noted that public musical performance activities are based on a combination of special abilities: artistry, executive will and endurance, resistance to extreme conditions, and specific technical and psychomotor abilities.

The integrity of the integrative components of education was revealed. Focusing on the uniqueness of the performer's personality, the presence of common goals, tasks, and teaching methods, and the integrity of the system of musical and performing training based on the unity of the content of performing and theoretical disciplines. The use of various types of musical activities in their complex interaction and the use of innovative forms and means of learning were also highlighted. The author proved that the formation of integrative thinking is a process of combining all its types and thought operations. Within this process, synthesis and interpenetration of worldview positions, special knowledge and skills, creative activity, reflection, etc., are carried out. It is emphasized separately that the process of forming the integrative thinking of future teachers-musicians through means of piano performance has a personal character, which involves taking into account the individual qualities of students and focusing on the combination of professional skills and aesthetic perception of the world.

Keywords: integrative thinking, integrity, interplays of professional and aesthetic formation, peculiarities of the formation of integrative thinking of teachers-musicians, musical performance activity, piano performance.

References:

1. Mozgaleva N.G. (2013) Theory and methodology of instrumental and performance training of future music teachers: author's abstract . Dissertation ... Dr. Ped.. Sciences: specialty 13.00.02 – K.43 p.
2. Moskalenko V. G. (2001) Musical work as a text / Text musical of the work : practice and theory. Kyiv musicology : Coll . articles, K., Issue 7. S. 3–7.
- 3 . O. Oleksyuk . (20206) Musical pedagogy : Study guide,-K. : KNUKM, 2006. - 188p.
4. Padalka H.M. (2008) Art pedagogy (theory and teaching methods of artistic disciplines) / H.M. Padalka, K., Education.Ukraine . 274 p.
5. Rostovsky O. Ya. (2001) Professional training of future music teachers: problems and prospects / Scientific notes of the Ternopil State Pedagogical University. Series: Pedagogy. No. 2, p. 15–22.
6. Rudnytska O. P. and others. (2010) Art education in Ukraine: theory and practice; Amounts : Sumy DPU named after AND. Makarenko, 255 s.
7. Shulgina V.D. (2005) Ukrainian musical pedagogy, textbook, K.: DAKKМ, 272 p.
8. Shcholokova O.P (1996) Artistic and pedagogical interpretation as a component of professional training of the future teacher / Basics of professional artistic and aesthetic training of the future teacher. Monograph. K.: VIPOL, pp. 62-76.